

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ YOSHIDAGI BOLALARNI ILK МАТЕМАТИК ТАСАВВУРЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕТОДИКАСИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Namangan viloyati Pop tumani Pedagogika kolleji maxsus fan o'qituvchisi

Turdaliyeva Iroda Baxriddin qizi

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar uchun matematik tasavvurlarni shakllantirish ularning keyingi ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli rivojlanishining asosiy omillaridan biridir. Ushbu yoshda bolalar dunyoni o'rganishga juda tayyor va bu jarayonda ular atrofdagi muhitdan, o'yinlardan, shuningdek, o'qituvchilar va ota-onalarning yordami bilan matematik tushunchalarni qabul qilishadi. Matematik tasavvurlarni shakllantirish nafaqat bolalarning matematik bilimlarini oshirish, balki ularning mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish, diqqatni jamlash va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishga yordam beradi. Shu sababli, ushbu jarayonni metodik jihatdan to'g'ri tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, bolalar, metodika, o'yinlar, tajribalar, materiallar, psixologik va pedagogik tamoyillar.

Matematik tasavvurlarni shakllantirishda metodikaning nazariy asoslari psixologik va pedagogik tamoyillarga tayangan holda ishlab chiqiladi. Bolalarning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalar fikrlash jarayonida sezgi va harakat orqali o'rganish usullarini afzal ko'radi. Ular uchun konkret tajribalar va o'yinlar orqali yangi bilimlarni qabul qilish osonroq bo'ladi. Shu bois, matematik tushunchalarni o'rgatishda konkret materiallar va vizual vositalardan foydalanish muhimdir. Masalan, rangli bloklar, shakllar, raqamlar tasvirlari va hisoblash uchun mo'ljallangan o'yinchoqlar bolalarning diqqatini jalb qiladi va ularning matematik tasavvurlarini rivojlantiradi. O'yin metodining o'рни beqiyosdir. O'yin bolalar uchun tabiiy faoliyat turi bo'lib, u orqali ular nafaqat jismoniy, balki aqliy rivojlanishni ham amalga oshiradilar. O'yin jarayonida bolalar matematik

tushunchalarni amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Masalan, shakllarni ajratish, tartibga solish, sonlarni taqqoslash kabi jarayonlar o'yin shaklida o'tkazilganda bolalar uchun qiziqarli va samarali bo'ladi. O'yin orqali bolalar o'zaro muloqot qilishni o'rganadilar, bu esa ularning ijtimoiy ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.[1]

Individual yondashuv muhimdir. Har bir bolaning rivojlanish darajasi, qiziqishlari va qobiliyatlari har xil bo'ladi. Shuning uchun pedagoglar har bir bolaning imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'quv jarayonini tashkil etishlari lozim. Bu esa bolalarning o'ziga xos ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashtirilgan vazifalar va mashg'ulotlarni ishlab chiqishni talab qiladi. Masalan, ba'zi bolalar uchun vizual materiallar asosiy bo'lsa, boshqalar uchun esa harakatli o'yinlar samaraliroq bo'lishi mumkin. Matematik tasavvurlarni shakllantirishda tilning roli katta. Bolalar matematik tushunchalarni o'zlashtirishda til orqali fikr yuritishni o'rganadilar. Shu bois, pedagoglar bolalar bilan matematik mavzudagi suhbatlarni ko'proq olib borishlari, ularni savollar berishga undashlari va tushuntirishlarni sodda va tushunarli shaklda ifodalashlari zarur. Til orqali bolalar matematik tushunchalarni yaxshiroq anglaydilar va ularni amalda qo'llashga tayyorlanadilar. Maktabgacha ta'lim muassasalarida matematik o'yinlar uchun maxsus burchaklar tashkil etish, turli didaktik materiallar bilan ta'minlash, shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikda uy sharoitida matematik mashg'ulotlarni davom ettirish muhimdir. Bolalar o'rganuvchi muhitda o'zlarini qulay his qilishlari, u yerda yangi bilimlarni qabul qilishga tayyor bo'lishlari zarur.[2]

Vygotskiy, Piaget va boshqa psixologlarning ta'lim va rivojlanish nazariyalari katta ahamiyatga ega. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" tushunchasi bolalarning yangi bilimlarni o'rganishda yordam va qo'llab-quvvatlash zarurligini ko'rsatadi. Bu nuqtai nazardan pedagogning roli faqat bilim berish emas, balki bolaning o'zligini rivojlantirishga ko'maklashishdir. Piaget esa bolalarning fikrlash jarayonlarini bosqichma-bosqich rivojlanishini ta'kidladi va maktabgacha yoshdagi bolalarda konkret operatsiyalar bosqichi asosiy ekanligini qayd etdi. Bu bosqichda

bolalar uchun matematik tushunchalar asosan konkret materiallar bilan ishlash orqali shakllanadi. Metodik jihatdan, matematik tasavvurlarni shakllantirish uchun o'quv jarayoni bosqichma-bosqich tashkil etilishi lozim. Avvalo, bolalarga matematik tushunchalarning asosiy elementlari — shakllar, o'lchamlar, miqdorlar, sonlar haqida ma'lumot beriladi. Keyingi bosqichda bu tushunchalar o'yin va amaliy mashg'ulotlar orqali mustahkamlanadi. Nihoyat, bolalar o'rganilgan bilimlarni mustaqil ravishda qo'llashga o'rgatiladi. Bu jarayonda doimiy ravishda bolalarning qiziqishlari va qobiliyatlari hisobga olinadi.[3]

Didaktik o'yinlar, masalalar, hikoyalar va qo'shiqlar keng qo'llaniladi. Bu usullar bolalarning e'tiborini jalb qilish va ularni faol ishtirok etishga undashda samaralidir. O'yinlar va masalalar bolalarda mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Hikoyalar esa matematik tushunchalarni kontekstga joylashtirib, ularni yanada tushunarli qiladi. O'qituvchilarning metodik tayyorgarligi ham katta ahamiyatga ega. Ular matematik tasavvurlarni shakllantirish jarayonida pedagogik texnologiyalarni, interfaol usullarni qo'llashlari zarur. Bu esa o'z navbatida ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Doimiy malaka oshirish, yangi metodik materiallar bilan tanishish va ularni amaliyotda qo'llash pedagoglarning ish samaradorligini oshiradi. Bolalarning matematik tasavvurlarini shakllantirishda ota-onalar bilan hamkorlik muhim o'rin tutadi. Uy sharoitida ota-onalar tomonidan bolalarga matematik o'yinlar tashkil etilishi, kundalik hayotda matematik tushunchalarni qo'llashga imkon yaratish bolalarning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Masalan, ovqat tayyorlash jarayonida o'lchov birliklarini o'rgatish, xarid qilishda sonlarni qo'llash kabi amaliy mashg'ulotlar bolalarning matematik bilimlarini chuqurlashtiradi.[4]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda ilk matematik tasavvurlarni shakllantirish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u psixologik va pedagogik nazariyalar asosida tashkil etilishi zarur. Bu jarayonda konkret materiallar,

o'yin metodlari, individual yondashuv, tilning roli, muhitning ta'siri va ota-onalar bilan hamkorlik kabi omillar muhim ahamiyatga ega. Pedagoglarning malakasi va metodik tayyorgarligi, shuningdek, bolalarning qiziqishlari va ehtiyojlari hisobga olingan holda ta'lim jarayoni samarali bo'ladi. Shu tarzda shakllangan matematik tasavvurlar bolalarning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishini ta'minlaydi hamda ularning mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov A. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish metodikasi. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti, 2018. – 180 b.
2. Islomova M. Maktabgacha ta'limda matematik ko'nikmalarni rivojlantirish. Toshkent: "Ilm-fan" nashriyoti, 2020. – 150 b.
3. Karimov B. Bolalarda dastlabki matematik tasavvurlarni shakllantirish. Toshkent: "Fan va ta'lim" nashriyoti, 2021. – 195 b.
4. Tursunov N. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun matematik o'quv dasturlari. Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2022. – 220 b.
5. Sobirova G. Maktabgacha ta'limda mantiqiy fikrlash va matematik ko'nikmalarni rivojlantirish. Toshkent: "Yangi asr avlodi" nashriyoti, 2023. – 205 b.
6. Mirzayev D. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish nazariyasi. Toshkent: "Universitet" nashriyoti, 2024. – 230 b.